

Göçmenlerin Sosyo-Kültürel Uyumunu ve Din Eğitimi*

Muhammed Emin ŞİMŞEK

Doktora Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı
PhD Student, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious
Sciences, the Unit of Religious Education
Gaziantep, Türkiye
eminberk@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-8470-1060
DOI: 10.34085/buifd.1287552

Öz

Tarih boyunca hep var olmuş olan göç, yüzyılımızda çok daha yoğun hale gelmiştir. Göç araştırmalarından elde edilen bulgulara göre göçün kendisi değil yönetilememesinin bir sorun olduğudur. Göçle birlikte hem göçmenler hem de ev sahibi vatandaşlar çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Başta uyum olmak üzere yaşanan birçok sorunla ilgili çalışmalar yapılmakta ve çözüm önerileri sunulmaktadır. Ülkemize sığınan yaklaşık dört milyon Suriyeli göçmen olduğu göz önünde bulundurulduğunda sorunun büyüklüğü daha iyi anlaşılacaktır. Göçmenlerin toplumla uyumunu sağlamada; barış, hoşgörü ve adâletin hüküm sürdüğü bir sosyal ortamın oluşturulmasında en önemli unsurlardan birinin din eğitimi olduğu söylenebilir. Din eğitiminin toplumlara kaynaştırıcı doğası kullanılarak ortak bir din üzerinden sağlanabilecek uzlaşmayla göçmenlerin topluma uyumu sağlanabilir. Göçmenlerin Sosyo-kültürel Uyumunda Din Eğitiminin Rolü (Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği) isimli doktora tezinden üretilen makalemiz daha çok tezin literatür kısmı ile araştırmadan elde edilen bulguların yorumlanmasından oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Göç, Göçmen, Entegrasyon, Uyum

Socio-Cultural Adaptation of Migrants and Religious Education

Abstract

Migration, which has always existed throughout history, has become much more intense in our century. According to the findings of migration studies, migration is not the problem itself but the failure to manage it. With migration, both migrants and host citizens experience various problems. Studies are being conducted, and solutions are being proposed for many problems, especially harmonization. The scope of the issue will become clearer when we consider that over four million Syrian migrants are seeking asylum in our nation. It can be said that religious education is one of the most important elements in ensuring the harmonization of immigrants with society and creating a social environment where peace, tolerance, and justice prevail. The ability to integrate immigrants into society through a compromise that can be reached through a common religion can be secured by employing the inclusive nature of religious education. Our article, which is produced from the doctoral dissertation titled The Role of Religious Education in the Socio-cultural Adaptation of Immigrants (The Case of Syrian Immigrants in Gaziantep), consists mostly of the literature part of the thesis and the interpretation of the findings obtained from the research.

Keywords: Religious Education, Migration, Migrant, Integration, Cohesion

* Bu makale, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde devam eden "Göçmenlerin Sosyo-kültürel Uyumunda Din Eğitiminin Rolü (Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Göç gerek dünyada gerekse ülkemizde günümüzün en önemli olguları arasında bulunmaktadır. Sosyal Bilimler Sözlüğünde “bir yerleşim biriminden, gruptan ya da belirli bir siyasal sınırı olan toprak parçasından başka birine doğru kısmen sürekli, birey veya kitle hareketi”¹ olarak tanımlanan göç, bazen önemli olayların veya sorunların başlangıcı olmuş, bazen de önemli fırsatlara yol açmıştır.

Eğitimin, göçmen çocukların içinde buldukları ülke ve topluma entegrasyonunda önemli işlevi olduğunu söylemek mümkündür.² Göç etmek zorunda kalan göçmenlerin çoğunluğunun okul çağında bulunan çocuk ve gençlerden oluştuğu göz önüne alındığında, göç sürecinde eğitimin öneminin daha da ön plana çıktığı ifade edilebilir. Din eğitiminin toplumsal barışın ve birlikteliğin³ sağlanmasına katkısı göz önünde bulundurulduğunda ise göçmenlerin entegrasyonunda din eğitiminin önemli bir fonksiyonu olduğu sonucuna varılabilir.

Ülkemize sığınan göçmenlerin sayılarının çokluğu ve göçün hızlı gerçekleşmiş olması önemli toplumsal sorunların ortaya çıkma potansiyeli barındırmaktadır. Bu olası toplumsal sorunların önlenmesine yönelik çok boyutlu çözümlerin ortaya konması gerekmektedir. Dinin doğası gereği toplumsal birlikteliğin ve barışın sağlanmasına yönelik katkısı göz önünde bulundurulduğunda örgün ve yaygın din eğitimi aracılığıyla göçmenlerin büyük bir çoğunluğuna bu mesajlar ulaştırılarak çözüme katkı sunulabilir. Göçmenlerin uyumuna yönelik örgün din eğitimi ile ilgili çeşitli çalışmalar var olmakla birlikte yaygın din eğitimi ile ilgili az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Göç

Göç, ekonomik, toplumsal ve siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi olarak tanımlanmaktadır. Nedeni, yapısı ve süresi ne olursa olsun bir ülke içerisinde veya uluslararası bir sınırı geçerek insanların bir yerden başka bir yere intikal etmesi anlamlarına gelir.⁴ Ulaşım ve iletişim araçlarındaki gelişmelere paralel olarak global dünyaya ayak uydurma ve insanların daha iyi bir hayat sürme isteği ile gönüllü göçlerde büyük bir artış meydana gelmiştir. Özellikle güney yarım küreden kuzeye ve doğudan batıya doğru bu bağlamda büyük çaplı göç hareketleri ortaya çıkmıştır.⁵

Çeşitli sebeplerden ötürü uluslararası göç açısından Türkiye'nin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı, Orta Doğu'daki siyasi çalkantılar ve coğrafi konum Türkiye'yi gerek transit ülke olmak gerekse de hedef ülke olması açısından önemli hale getirmektedir.⁶ Türkiye aynı zamanda yıllarca farklı göç akımlarına maruz kalmış bir ülkedir. Geçmişte büyük oranda göç veren bir ülke konumunda olan Türkiye, 2000'li yıllardan sonra ciddi oranda göç alan bir ülke haline gelmiştir.⁷ 2011 yılında Suriye'de patlak veren iç savaş sonrasında ise kısa sürede dört milyonu bulan kişinin Türkiye'ye göç etmesi konunun önemini ortaya koymaktadır.

¹ Mustafa Acar - Ömer Demir, *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ankara: Adres Yayınları, 2005), 170.

² İhsan Çetin, “Türkiye’de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal ve Kültürel Entegrasyonu”, *Sosyoloji Dergisi* 34 (01 Haziran 2016), 218.

³ Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış* (İstanbul: Dem Yayınları, 2019), 100.

⁴ Bülent Çiçekli (ed.), *Göç Terimleri Sözlüğü*, çev. Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri (İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü, 2009), 22.

⁵ Yaşar Sencer, *Türkiye’de Kentleşme* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979), 28.

⁶ Barbara Pusch, *Türkiye’ye Uluslararası Göç*, ed. Tomas Wilkozewski, çev. Mutlu Çomak Özbatur (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010), 8.

⁷ Pusch, *Türkiye’ye Uluslararası Göç*, 8.

2. Göç Türleri

Göç literatürüne baktığımızda göçün türlerine ilişkin kavramsallaştırma ve sınıflama farklılıklarını görmek mümkündür.⁸ Göç türlerinin günümüzde artması ve farklılaşması göç hareketlerini sadece bir nazariyatla analiz etmeyi mümkün kılmamaktadır.⁹ Özkalp, göçmenleri özellikleriyle bağlantılı olarak gurup göçü ve bireysel göç veya aile göçü olarak ikiye ayırmaktadır. Gurup göçü ilkel dönemlerde görülen, kabile yaşam modeliyle çoğunlukla karşımıza çıkan, bir bölgeden başka bir bölgeye olan göç hareketidir. Bireysel veya aile göçü ise, az gelişmiş veya gelişmemiş ülke veya bölgelerden gelişmiş bölgelere gerçekleşen göçlerdir. Sebep sonuç ilişkisi bağlamında ise iç-dış göç, gönüllü-zorunlu göç, kısıtlı-sürekli göç şeklinde sınıflandırma yapılabilir.¹⁰ İkel göçler, avcılık ve toplayıcılık döneminde var olan ilkel insanların beslenme ve barınma ihtiyaçlarını gidermek için yaptıkları göçlerdir. Zorunlu göç; siyasi, dini, hukuki, iktisadi ve doğal afetler sonucu yapılan göçlerdir.¹¹ Serbest göçler çoğunlukla ülke içerisinde insanların kendi iradeleriyle yaptığı göçleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Kitlesele göçler, çeşitli sebeplerle büyük nüfus hareketlerinin kitlesele olarak toplu gerçekleşmesi şeklinde olmaktadır.¹²

3. Göçün Tarihsel Süreci

Göç ile başlayan tarih, bu geleneği devam ettirmektedir. Tarımın, ticaretin ve dinlerin yayılmasında göç muharrik bir güç olmuş, böylece göç evrenselliğinin yolunu açmıştır.¹³ İlk insanların dünyaya yayılmaları iklimsel şartlarla gerçekleşmiş, MÖ 10.000'lerde buzulların çekilmesiyle insanoğlu patikalardan yürüyerek farklı coğrafyalara doğru hareket etmiştir. Tarım toplumlarının ortaya çıkmasıyla MÖ 8000'lerde görülen iklimsel stabilizasyon ve elde edilen tecrübeler büyük göçlerin önünü açmıştır.¹⁴

Başlarda bireysel olarak gerçekleşen göçler İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminden sonra yerini toplu göçlere bırakmıştır. Savaşlar gibi zorlayıcı nedenlerden ötürü göç edenlerin sayısında ciddi artışlar söz konusu olmuştur.¹⁵ Bugüne bakıldığında teknolojinin hızla hayatımızda bir parça olmasına bağlı olarak küresel iletişim kanallarındaki hızlı gelişim, uluslararası göçleri hızlandırmaktadır.¹⁶ Günümüzde uluslararası göçmen sayısı en üst noktaya gelmiş ve bu sayı gün geçtikçe artacak gibi görünmektedir. Göçler neredeyse dünyanın her ülkesinde görülmektedir. Kalkınma, yoksulluk ve insan hakları da dâhil, göç diğer küresel meselelerle ayrılmaz bir parça olmuştur.

---

⁸ Türken Çağlar, "Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve", *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi* 5/8 (21 Haziran 2018), 33.

⁹ Celal İnce, "Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme", *OPUS International Journal of Society Researches* 11/18 (30 Haziran 2019), 2608.

¹⁰ Enver Özkalp, *Sosyolojiye Giriş* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1995), 209.

¹¹ Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, 211.

¹² Çağlar, "Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve", 33.

¹³ Fatih Mehmet Berk, "Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Göçleri", *OANNES - Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/2 (21 Eylül 2020), 115-134.

¹⁴ M. G. Lay, *Ways of the Word: A History of the World's Roads and of the Vehicles That Used Them* (New Jersey: Rutgers University Press, 1992), 7.

¹⁵ Çağrı Güçlüten - Sedat Cereci, "Uluslararası Göç Temelinde Göçmen ve Suç İlişkisi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/47 (28 Nisan 2021), 22.

¹⁶ Hasan Hüseyin Tekin, "Uluslararası Literatürde Göç ve Suç İlişkisi", *SDE Akademi Dergisi* 1/2 (31 Mayıs 2021), 14.

4. Göçün Bireysel ve Toplumsal Sonuçları

Göç eden topluluklar veya bireyler göç ettikleri yerde pek çok problemle karşılaşır. Bu problemlerin başında ise bireysel denge sağlamada zorluklar yaşanması, kendine olan öz güvenlerini ve öz saygılarını kaybetmek gelmektedir.¹⁷ Bunun yanında göç, insanın doğduğu ve içinde yaşadığı yerle olan bağının zedelenmesine neden olmaktadır. Bu durum insanda psikolojik açıdan birçok sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Sağlıklı insan denildiğinde bir yönüyle, doğal veya sosyal çevresiyle uyumlu insan akla gelmektedir. İnsanların sahip oldukları maddi ve manevi pek çok etmende çevresel ortamın ciddi etkisi bulunmaktadır. Göç, bir yönüyle çevresel ortam değişimi anlamına gelmektedir. İnsanın bulunduğu yerden ayrılıp yeni mekâna yerleşmesi, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel geçişkenliğe zemin hazırlarken bu geçişkenliği de hızlandırır.¹⁸ Göçle birlikte sosyal ortamı değişen birey, yeni bir sosyal ortamda kendini bulmuş, bu yeni sosyal çevre göçmeni yeni davranışlara zorlamakta veya suç eğilimli davranışlar edinmeyi kolaylaştırmaktadır.¹⁹

Göçmen yeni bir yere, yeni yerden bekledikleri ve geldiği yerden getirdiği düşünceleri ile gelir.²⁰ Göçmenlerin kendi yaşam alanları olan yerleri terk edip, önceden bilmedikleri yepyeni bir ülkeye gitmelerinden ötürü, eski yaşamlarında elde ettikleri maddi manevi kazandıkları her şeyi kaybetmekte ve gidilen yerlerdeki kısıtlayıcı etkenler sebebiyle kendilerini pasif, değersiz ve işe yaramaz hissedebilmektedirler.²¹

Başka bir ülkeye gerek kendi rızasıyla gerekse zorunlu olarak bireysel ya da toplu bir biçimde göç eden kişi hayat kalitesini, kültürel değerlerini ve coğrafyasını değiştirmektedir. Göç demografik açıdan toplum yapısında, ekonomik açıdan ise emek ve piyasanın coğrafi olarak bir yer değişimine sebebiyet vermektedir.²² Göçle beraber insan yalnızca fiziksel mekânı değiştirmez, aynı zamanda bireysel ve sosyal hayattaki tüm ilişkilerini değiştirir. Göç eden kişiler maddi birikimlerinin yanında kültürden dile kadar tüm manevi değerlerini de yanlarında götürürler.²³

Göç, işsizlik oranının artmasına, kamusal harcamaların çoğalmasına, harcama kalemlerinin sırasında değişime, vergi artışına, kayıt dışılığın artmasına, çalışanların ücretlerinde düşüşe, gayrimenkul fiyatları ile kiralarda artışa ve haksız rekabet koşullarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.²⁴ Dünya üzerinde göçe bağlı olarak hızlı bir nüfus artışı gerçekleşmekte ve şehirlerdeki bu nüfus artışı ekonomik olduğu kadar sosyal ve siyasal anlamda da yeni çatışmalar meydana getirmektedir.²⁵ Batılı ülkelerde, göçmen nesillerden gelenlerin doğumu ve yetişmesi konusundaki sorun giderek artmaktadır. İkinci kuşak göçmenler, kendilerini kabulde gönülsüz kalan ülke ile atalarının ana yurdu olan ancak onlara gerek fiziksel gerekse duygusal olarak uzak olan ülke arasında yaşarlar.²⁶

Hızlı, kontrolsüz ve kitlesel yaşanan göçler toplumsal düzensizliğe sebep olmakta ve sosyal

¹⁷ İbrahim Balcıoğlu, *Sosyal ve Psikolojik Açından Göç* (İstanbul: Elit Kültür Yayınları, 2007), 32-33.

¹⁸ Süleyman Ekici - Gökhan Tuncel, "Göç ve İnsan", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (04 Ocak 2016), 19.

¹⁹ Murat Delice - Murat Yaşar, "Göç ve Şiddet Suçları İlişkisinin İncelenmesi", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 44 (01 Eylül 2014), 3.

²⁰ Meral Gezici Yalçın, *Göç Psikolojisi* (Ankara: Pharmakon, 2017), 28-30.

²¹ Kasım Karataş vd., *Göç Travması* (Ankara: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ts.), 25.

²² Bozkurt Güvenç, "Göç Olgusu ve Türk Toplumu", *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*, (1996), 21.

²³ Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi* (Ankara: Nobel, 2016), 3.

²⁴ Melih Ersoy, *Göç ve Kentsel Bütünleşme* (Ankara: Türkiye Geliştirme Araştırmaları Vakfı, 1985), 8-9.

²⁵ Ekici - Tuncel, "Göç ve İnsan", 12.

²⁶ Abdurrahman Momin, "Çoğulculuk ve Çokkültürcülük: İslami Bir Bakış Açısı", çev. Birsan Banu Okutan, Ali Coşkun, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38/2010/1 (ts.), 210.

yapıyı bozmaktadır.²⁷ Her yeni bir göç, ev sahibi ile göçmenler arasında çekişmelere sebep olmakta, bu sebeple göçmenlere karşı korku, kuşku ve kaygı karışımı bir bakış açısı oluşmaktadır. Bu da sosyal dışlanmaya sebep olabilmektedir.²⁸

5. Sosyo-Kültürel Uyum

Uyum, göçmenlerin içinde bulunduğu sosyal kimlikten vazgeçmeden yeni topluma uyumu; yeni toplumun da tüm kurumlarıyla göçmenleri kabullenip onların ihtiyaçlarını giderme biçiminde karşılıklı bir durumdur. Her iki taraf da “uyum” ve “hoşgörü” içinde oldukları zaman olumlu bir durum ortaya çıkar. Uyum sağlık, eğitim ve emek işçiliğine kadar pek çok alanda çeşitli boyutlarda gerçekleşmektedir. İçerisinde bulunan bu boyutlardan tek birine önem vermek ya da herhangi birini ötelemek bazı problemler doğurur.²⁹ Bu uyum şeklinin toplumun bileşenleriyle oluşması ve kültürel farklılıkları ilgilendirmesi ise kavramı “Sosyo-Kültürel Uyum” haline getirmektedir. Bireyler veya gruplar açısından söz konusu olan uyum; kültür, okul, eğitim ve mesleğe giriş gibi bütün alanlarda bireylerin katılımını mümkün kılmaktadır.³⁰

5.1. Sosyo-Kültürel Uyumun Önündeki Engeller

Suriyeli göçmenlerle ilgili yapılan birçok araştırmanın ortak noktası dil bariyerinin göçmenlerin sosyo-kültürel uyumunda en önemli engel olduğudur denebilir.³¹ Bunun yanında göçmenlerin sosyo-ekonomik problemlere sebep olarak görülmesi onları toplumdan soyutlayan önemli bir etkidir. Özellikle belirli bir kesimin sosyal uyum ve dayanışma ile yok olacağı endişesi mevcut etnik çatışmayı daha da alevlendirmekte ve hali hazırda dışlanmakta olan göçmenleri ulusal güvenlik için bir tehlike olarak göstermektedir.³² Soyutlamanın günümüzde bir faydası olmadığı gibi siyasi açıdan da sürdürülebilirliği olmayan bir şeydir. Yabancıların bir şekilde sisteme uydurulması ve uyumlu hale gelmesi günümüz göçmen politikalarının temelini teşkil etmektedir.³³ Şehirde yaşanan yoğun göçmen nüfusundan dolayı kamu olanaklarına ulaşmada zaman zaman sorunlar yaşanması veya bu konuda sorunlar yaşandığı algısı yerel halkta ciddi tepkilere sebep olmakta bu da daha önce misafir olarak görülen göçmenlere karşı önyargıya, dolayısıyla da sosyo-kültürel uyuma olumsuz etkisi olmaktadır. Yanı sıra ev kiralalarının yükselmesinin ana sebebinin göçmenler olarak görülmesi de uyum önündeki önemli engellerden biridir.³⁴ Göçmenlerin kalış süresinin uzaması ve geri dönüş ihtimalinin zayıflaması da yerli halkın göçmenlere karşı önyargılı davranmasına sebep olmaktadır.³⁵

5.2. Sosyo-Kültürel Uyumda Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

İnsana dair her şeyi etkileyebilen göç, farklı yönleriyle ele alınması gereken önemli bir olgudur. Çok boyutlu ve farklı bileşenleri olan göç olgusu sadece bir nedene indirgenmesi durumunda daha

²⁷ Delice - Yaşar, “Göç ve Şiddet Suçları İlişkinin İncelenmesi”, 6.

²⁸ Mahmut Gürsoy, *Göç ve Kentleşme Bağlamında Suç* (Ankara: Gece Akademi, 2019), 228.

²⁹ Verda Canbey Özgüler, “Göç Ve Uyum Politikaları”, *GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics* 1/1 (25 Temmuz 2018), 1.

³⁰ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 9.

³¹ Miñhat Büyükhana, *Zorunlu Eğitim Çağımızdaki Suriyeli Çocukların Eğitime Erişimi Önündeki Engeller: Ankara İli Örneği* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 221.

³² Gülay Uğur Göksel, *Göçmen Entegrasyonu ve Tanıma Teorisi*, çev. Müge Kızıltuğ (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019), 31.

³³ Stephen Castles, Mark J. Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008), 362-363.

³⁴ Ersin Kaya Sandal vd., “Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (2016), 480.

³⁵ *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye etkileri*, thk. Oytun Orhan - Sabiha Senyücel Gündoğar (Ankara: ORSAM-TESEV, 2015), 322.

sonra kontrolü çok zor ciddi sorunlara neden olma potansiyeli yüksektir.³⁶ Ekonomi, demografi, antropoloji, tarih, coğrafya gibi birçok bilim dalının ortak çalışma alanı olan göç, sosyoloji disiplininin de tam merkezinde yer almaktadır.³⁷ Göç yalnızca bireyi değil göç alan ve veren yerlerdeki tüm toplumsal oluşumu derinden etkilemektedir.³⁸

Her ne kadar göçler ilk etapta olumsuz gibi dursa da zaman içinde büyük ölçüde bir toplumsal zenginlik oluşturmaktadır. Göçlerle insanlık birbirinden etkilenmiş ve ortak bir medeniyet kurmuştur. Medeniyet denilince akla sadece sanayi ve teknolojik alanında ilerlemeler gelmemelidir. Medeniyet, farklı din ve ırklarla birlikte yaşama becerisidir. Tarihte de görüldüğü üzere farklı din, dil ve ırktan olan bireylerle birlikte yaşama başarısı göstermiş toplumlar ileri ve medenî toplumlardır. Göçün olmadığı bir toplum düşünülmediği gibi göç etmeyen bir toplum da ölmeye başlar. Çünkü göç yeni bir toplumsal hareketliliğin habercisidir.³⁹ Pedagog Dors'a göre, birden fazla kültürün yüz yüze gelmesi, patolojik bir durum değil, aksine zenginleştirici ve ufuk açıcı bir gelişmedir.⁴⁰

Toplumsal kabul ve uyum bağlamında dikkat edilmesi gereken en önemli kısım göçmen çocuklardır. Bu durum, göçmen çocuklar açısından kayıp nesillerin ortaya çıkmasına, uyum ve toplumla bütünleşme noktalarında pek çok başka problemlere de yol açabilir.⁴¹ Hem asimilasyonu hem de ötekileştirilmeyi önleyebilmek için eğitimin kullanılması oldukça önemlidir. Eğitim müfredatlarına yerleştirilecek eğitim programları, çoğulcu demokratik yapının faziletlerini ortaya koymalı ve bunları yücelterek, farklılıkların zenginlik olarak görüldüğü bir toplum inşa edebilmelidir. İşte bu toplumsal ortamın icrası karşılaşılabilecek sorunların çözümüdür.⁴² Devlet okullarındaki yabancı uyruklu çocukların varlığı, bir sorun veya çözülmesi gereken bir mesele gibi algılanmak ve gösterilmek yerine okulun birlikte yaşama kültürünü oluşturma açısından bir fırsat olarak görüldüğü zaman en azından olumlu bir eğitim ortamı yaratılabilir.⁴³

5.3. Sosyo-Kültürel Uyumda Eğitimin Rolü

Eğitimin amaçlarından birisi de toplumsal bütünlüğün sağlanması,⁴⁴ farklılıklardan kaynaklı çatışmaların uzlaştırılması ve nihayetinde bir toplum inşasıdır.⁴⁵ Göçmenlerin eğitim, barınma, sağlık, istihdam, güvenlik ve sosyalleşme gibi sorunları direkt olarak öğrencilere yansımaktadır. Göç edilen ülkelerde karşılaşılan zorluklar özellikle okul çağındaki çocuklar için daha zor olmakta bu durumda çocukları dezavantajlı duruma düşürmektedir.⁴⁶ Göçmenlerin büyük çoğunluğunun okul çağındaki çocuklardan oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda eğitim sorununun büyüklüğü daha iyi anlaşılmaktadır. Eğitime devam edemeyen çocuklarda; çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlilik ve marjinal grupların ağına düşme gibi birtakım sorunların yaşandığı bilinmektedir. Göçün eğitim üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz uyum sorunudur. Öğrenci, ilk etapta

³⁶ George J. Borjas, *American Economic Association*, "The Economics of Immigration" 32/4 (1994), 1714.

³⁷ Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi* (Ankara: Nobel, 2016), 9.

³⁸ Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 2.

³⁹ İlber Ortaylı, "8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri", *Genel Göç Olgusu*, 2006, 19.

⁴⁰ Kadir Canatan, *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 177.

⁴¹ Muhammed Esat Altıntaş, "DKAB Öğretmenlerine Göre Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştıkları Sorunlar (Nitel Bir Araştırma)", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/2 (31 Aralık 2018), 496.

⁴² Gürsoy, *Göç ve Kentleşme Bağlamında Suç*, 244.

⁴³ Yeşer Yeşim Özer vd., "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 37 (2016), 34-42.

⁴⁴ Veysel Sönmez (ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2019), 96.

⁴⁵ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985), 293; Süleyman Akyürek (ed.), *Eğitime Giriş* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2020), 65.

⁴⁶ Figen Ereş, "Türkiye'de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/2 (01 Aralık 2015), 17.

göç ettiği yere alışması zaman almakta, bir zaman sonra kendisini izole hissetmekte ve bunun sonucunda okul ortamında disiplin sorunlarına sebep olabilmektedir. Eğitim-öğretim ortamına uyum sağlamakta güçlük çeken ve disiplin problemleri yaşayan öğrenci ailesinin de mali imkânsızlıklarıyla birlikte düşünüldüğünde okula devam etmeme seçeneği güçlü hale gelmektedir.⁴⁷ Göçün savunmasız, hassas ve risk altındaki çocuklardaki etkisi yetişkinlerdekine kıyasla daha büyük olabilmektedir. Kendi geçmişinden, kültüründen ve sosyal ortamından kopmuş olan çocuklar, savaş sürecini yaşamanın, vatanını terk etmeni travmatik izlerini de taşıyabilmektedir. Bunun yanı sıra çocukların okula devam edememesi, kültür farklılığı, müfredat, dil farkı gibi sebeplerden ötürü uyum sağlayamama ve maddi imkânsızlıklardan ötürü okulu terk etme de diğer sorunlar arasındadır.⁴⁸

Göç sürecinde çocukların olabildiğince en hızlı bir şekilde okula devam etmelerinin sağlanması önem arz etmektedir. Okul, diğer sosyalliği sağlayan kurumlara göre daha kontrol edilebilir olması yönüyle, farklılık arz etmesinden ötürü sosyal uyum ve kültürleşme daha sağlıklı bir zeminde gerçekleşmektedir. Okul bu anlamda sosyal uyumun hızlı bir şekilde gerçekleştirdiği ve bireyin toplumsallaştığı önemli bir kurumdur.⁴⁹ Göçmenlere yönelik eğitim politikalarının ortaya konmasında yetkililerin bilmesi gereken en önemli unsur eşitlik ilkesidir. Bu göz önünde bulundurularak tüm bireylerin eğitim alma hakkının olduğu göz ardı edilmemelidir.⁵⁰

Yapılan araştırmalarda okula devam eden öğrencilerin devam etmeyen öğrencilere göre Türkiye ile ilgili olumlu düşüncelere sahip olduğu belirtilmektedir. Bunun sebebinin ise öğrencilerin sosyal kültüre uyum sağlanarak birbirleriyle daha düzeyli bir ilişki içerisinde olduklarıdır. Yanı sıra Türkiye'ye göç etmeden önceki kanaatleri ile göç ettikten sonraki kanaatlerinin de farklı olduğu belirtilmektedir.⁵¹ Tabii ki okul ortamından bahsedildiğinde kastedilen sadece öğretmen ve sınıf olmamaktadır; diğer öğrencilerin tutumları da ilişkileri ve uyumu etkilemektedir. Belirli bir kimliğe karşı ortaya konan olumsuz tutumlar bu kimliğe sahip öğrencilerin davranışlarına ve sosyal ilişkilerine etki edebilmektedir.⁵²

Birçok açıdan dezavantajlı ve riskli olan göçmen çocukların kayıp nesil haline gelmemesi ve çeşitli yollarla istismara maruz kalmamaları için göçmen çocuklara eğitim imkanlarının yeteri kadar sağlanması önem arz etmektedir.⁵³

6. Göç ve Din Eğitimi

İlk örgün eğitimin dinsel kurumlarda verildiği bilinmektedir. Sümer, Eti, Elam gibi eski çağlarda kurulmuş devletlerde tapınakların çoğunun birer okul durumuna getirildiğini gösteren izlere rastlanmıştır. Müslümanlık ve Hristiyanlık gibi tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasıyla eğitim kurumları cami ve kiliselerin yanında yer almaya başlamıştır.⁵⁴ Dinlerin mesajlarını insanlara ulaştırırken bir

⁴⁷ Esra Altıntaş Yüksel - Yücel Gelişli, "İç Göçün Yaşandığı Bölgelerdeki İlköğretim Okullarında Karşılaşılan Disiplin Sorunları (Esenyurt Örneği)", *Ullakbilge Sosyal Bilimler Dergisi* 3/6 (01 Haziran 2015), 1-18.

⁴⁸ Tahir Emre Gencer, "Göç ve Eğitim İlişkisi Üzerine bir Değerlendirme: Suriyeli Çocukların Eğitim Gereksinimi ve Okullaşma Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/54 (2017), 839.

⁴⁹ Naif Ergün, "Mülteci Çocukların Sosyal Uyumunda Okulda Kurulan Olumlu Temanın Rolü" (Göçmen Çocukların Eğitimi, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, 2021), 36.

⁵⁰ Ereş, "Türkiye'de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi", 25.

⁵¹ Ömer Faruk Işık, *Sosyal Uyum ve Din: Gaziantep'teki Suriyeli Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 27.

⁵² Sevinç Güçlü (ed.), *Kurumlara Sosyolojik Bakış* (İstanbul: Kitabevi, 2015), 235.

⁵³ Tahir Emre Gencer, "Göç ve Eğitim İlişkisi Üzerine bir Değerlendirme: Suriyeli Çocukların Eğitim Gereksinimi ve Okullaşma Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler", 838.

⁵⁴ Sönmez, *Eğitim Bilimine Giriş*, 89-90.

eğitim faaliyeti yapmış oldukları söylenebilir. Peygambere vahiy yoluyla ulaştırılan ilahi mesajların ve kanunların, insanlara tebliğ edilerek öğretilmesi, benimsetilmesi ve insanların davranışlarında dinin beklentileri doğrultusunda bütün anlamlarıyla değişimler meydana getirilmesi, her şeyden önce bir eğitim-öğretim meselesidir. Din ve eğitim iç içe geçmişlerdir. Ortak inanç sistemi karşılaşmalar açısından kültürel şoku azaltıcı niteliktedir. Diğer taraftan kültürel farklılıklar uyum üzerinde daha etkilidir. Ayrıca dindaşlık duygusu tüm farklılıklara rağmen kimliklerin ortak bir özelliği durumundadır. Bu nedenle potansiyel çatışmaları güçlendirecek mobilizasyonu sağlamadığını aksine birlikte yaşama konusunda etkilediğini söylemek mümkündür.⁵⁵

Ortak yaşama kültürü aynı toplum içerisinde farklı etnik köken, din ve kültüre sahip insanların can mal ve din özgürlüğü gibi en temel haklara saygı gösterilmesi barış ve huzur içerisinde yaşanabildiğini gösterir. Toplumsal barışın oluşmasına engel olan sosyal adaletsizlik, gelir eşitsizliği, cinsiyet ayrımcılığı, etnik köken ve kültürel ayrımcılık gibi unsurların ortadan kaldırılması anlamına gelen İslam dininde üstünlüğün takvada olduğu ilkesidir.⁵⁶

Din öğretimi insanın toplumsal ilişkilerde en doğru şekilde davranmasına önemli katkı sağlamaktadır. Bunu hem dini yaşamak isteyenlere gerekli olan davranış şekillerini öğretmek hem de bu davranış şekillerini yapmadan dolayı yanlış davranan kişilere yardımcı olarak yapar. Bunun yanında din öğretimi bu tür davranış şekillerine katılmayanlara başkalarının sergileyeceği davranışları anlama ve bu konuda empati yapma gücü kazandırmaktadır.⁵⁷

Göçmenlerin toplumla uyumunu sağlamada; barış, hoşgörü ve adâletin hüküm sürdüğü bir sosyal ortamın oluşturulmasında en önemli unsurlardan birinin din eğitimi olduğu söylenebilir. Din eğitiminin toplumları kaynaştırıcı doğası kullanılarak ortak bir din üzerinden sağlanabilecek uzlaşmayla göçmenlerin topluma uyum sağlamaları gerçekleştirilebilir.⁵⁸ Okul içinde yaşanan sosyal gerginliklerin azaltılmasında din eğitiminin etkisinin artırılması ile gruplar arası empati sağlanırken, önyargı ve dışlanma durumları azaltılabilir.⁵⁹

Göçmen çocuk ve gençler için eğitim hizmetinden yararlanmaları, onların topluma entegre olmalarının sağlaması yanında aynı zamanda onlar için önemli bir koruma yöntemidir. Ayrıca afetler, savaşlar ve göçler gibi zor durumlar yaşayan bireylerin içinde buldukları sıkıntılı sürecin atlatılmasında kendilerine manevi/psikolojik açıdan destek aradıkları ve bu süreçleri aşmada dini başa çıkma etkinliklerine başvurarak dinden olumlu destek aldıkları yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır.⁶⁰ İnsanların savaş, stres vb. yaşadıkları sıkıntılı süreçleri atlama da dini başa çıkma etkinliklerini kazanmalarında dini inançlarının, dolayısıyla din eğitim öğretiminin rolünün çok önemli olduğu ifade edilebilir.⁶¹

Göçmenlerin gerek kendi hayatlarını olumlu bir şekilde sürdürmelerinde, gerekse göç ettikleri toplumlarda, karşılıklı saygı, barış ve hoşgörü ortamının inşa edilebilmesinde eğitim ve din eğitiminin sunabileceği katkılar göz ardı edilemez. Bu sebeple, göçmenlik kavramının anlaşılmasında ve

⁵⁵ Ömer Faruk Işık, *Sosyal Uyum ve Din: Gaziantep'teki Suriyeli Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması*, 70.

⁵⁶ Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, 187-203.

⁵⁷ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 98-99.

⁵⁸ Ali Baltacı vd., "Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Din Eğitimi Sorunları: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Üzerine Nitel Bir Araştırma", *darulfunun ilahiyat* 30/2 (31 Aralık 2019), 383-405.

⁵⁹ Baltacı vd., "Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Din Eğitimi Sorunları", 390.

⁶⁰ Sema Eryücel, "Yaşam Olayları ve Olumlu Dini Başa Çıkma", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/23 (26 Ekim 2013), 251-271.

⁶¹ Rıdvan Demir - Yusuf Okşar, "Suriyeli Öğrencilerin Din Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar: Kilis İli Örneği", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 18/1 (30 Haziran 2018), 288.

göçmenlere ilişkin hayata geçirilecek uygulamalarda, inanç ve din eğitimi hususu da dikkat edilmesi gereken, hayati bir boyut olarak kendini göstermektedir.⁶²

Türkiye’de göçmenlerin din eğitimi ile ilgili son zamanlarda bazı çalışmaların yapılmaya başlandığı görülmekle birlikte bu çalışmaların henüz istenilen seviyeye ulaşmadığı söylenebilir. Bununla birlikte bu alanda yapılan araştırmaların genellikle yurt dışına göç etmiş Türk vatandaşlarının din eğitimi problemleri konusu ile ilgili olduğu.⁶³ ifade edilebilir.

Yapılan bazı araştırmalarda yabancı uyruklu öğrencilerden Müslüman olanların, Türkiye’de dini yönden yabancılaşma çekmedikleri, buradaki insanları daha az dindar görmekle birlikte camiye devam ettikleri, gerektiğinde din görevlilerinden bilgi alışverişinde buldukları anlaşılmıştır. Yabancı uyruklu öğrencilerin din eğitimine ilişkin görüşlerinden hareketle, burada aldıkları din eğitimi hakkında birtakım yetersizliklerden bahsetseler de bu eğitimin onların dindarlaşmalarına olumlu katkıda bulunduğunu ifade ettikleri görülmüştür.⁶⁴

Yapılan başka bir çalışmada ise Suriyeli öğrenciler tarafından ortaokul ve lise düzeyinde Türk okullarının tercih edilmesi durumunda ilk seçeneğin İmam-Hatip okulları olduğu ifade edilmektedir.⁶⁵ Bunun sebebinin olarak, Suriyeli öğrencilerin hazır bulunuşlukları ve kültürel kodları itibarıyla en rahat uyum sağlayacakları okulların imam hatip okulları olduğu söylenebilir.⁶⁶ Din eğitiminin toplumsal barışın ve birlikteliğin⁶⁷ sağlanmasına katkısı göz önünde bulundurulduğunda göçmenlerin entegrasyonunda din eğitiminin önemli bir fonksiyonu olduğu söylenebilir. İlköğretim 4. Sınıftan 12. Sınıfa kadar her kademedeki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunlu⁶⁸ olması, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Türkiye genelinde 19509 aktif Kur’an Kursu⁶⁹ bulunması, camilerde vaaz ve hutbeler vasıtasıyla sunulan din hizmetiyle toplumun her kesimine örgün ve yaygın din eğitimi sunulması bu önemi ortaya koymaktadır.

---

⁶² Aybiçe Tosun vd., “Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları, Eğitim ve Din Eğitiminden Beklentileri: Eskişehir Örneği”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/1 (01 Haziran 2018), 4.

⁶³ Banu Gürer, “Din Eğitimi Politikaları Açısından Batı’da Yaşayan Türklerin Dini Çoğulculuk Algısı”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (26 Mayıs 2014), 191-216.

⁶⁴ Tosun vd., “Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları, Eğitim ve Din Eğitiminden Beklentileri”, 25.

⁶⁵ Yeşer Yeşim Özer vd., “Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”.

⁶⁶ Rıdvan Demir, “İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Gören Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Sorunları: Kilis Örneği”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/44 (23 Ekim 2019), 299.

⁶⁷ Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, 100.

⁶⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5#:~:text=Madde%2024%20%E2%80%93%20Herkes%2C%20vicdan%2C,dini%20ayin%20ve%20t%C3%B6renler%20serbesttir.>

⁶⁹ <https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr/sayfa/57/istatistikler>

Sonuç

Tarih boyunca var olan göç, günümüzde de farklı sebeplerle varlığını sürdürmektedir. İnsanlığın ortak tecrübesi, göçün engellenebilir olmadığını ancak yönetilebilir olduğunu göstermektedir. Göç araştırmalarından elde edilen bulgulara göre ilk dönem göçmenlerin minnet duygusu yaşadığı, sonraki dönem göçmenlerin ise minnet duygusu taşımadığı şeklindedir. Göç, insanın var olduğu çevre ile bağının kopmasına neden olmakta, insanda psikolojik açıdan birçok sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Çünkü göçle birlikte insan yalnızca fiziksel mekânı değiştirmez, aynı zamanda bireysel ve sosyal hayattaki tüm ilişkilerini değiştirir. Bu da göçmenlerin yeni sosyal yapıyla bütünleşmesi, yeni toplumun da tüm bileşenleriyle göçmenleri kabullenip onların ihtiyaçlarını gidermesi anlamına gelen “uyum” kavramının önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda göz önünde bulundurulması gereken en önemli husus göçmen çocuklardır. Gerekli hassasiyet gösterilmemesi durumunda uzun vadede toplumsal uyum ve toplumsal bütünleşmenin bozulması gibi pek çok sorunun oluşabilir.

Eğitim, göçmen çocukların bulunmuş olduğu toplumsal yapıya entegrasyonunda önemli bir işleve sahiptir. Göçmenlerin çoğunluğunun okul çağında bulunan çocuk ve gençlerden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda eğitimin, göçmenlerin uyumunda alabileceği rol daha iyi anlaşılabilir. Bunun yanında barış, hoşgörü ve adâletin hüküm sürdüğü bir sosyal ortamın oluşturulmasında en önemli unsurlardan birinin din eğitimi olduğu söylemek mümkündür. Okul içinde yaşanan sosyal gerginliklerin azaltılmasında din eğitiminin etkisinin artırılması ile gruplar arası empati sağlanırken, önyargı ve dışlanma durumları azaltılabilir.

Gerek göçmenlerin gelmiş oldukları topluma uyum sağlaması gerekse de yerli halkın göçmenleri kabullenmesi bağlamında ırkçılık karşıtlığı, hoşgörü, kardeşlik, isar, ihsan, uyum ve entegrasyon gibi kavramların din eğitimi müfredatında sunulması sağlanabilir. Örgün eğitimin her kademesinde göçmenler ve yerel halkın hassasiyetleri göz önünde bulundurularak güncel konuların din eğitimi müfredatında sunulması sosyo-kültürel uyuma önemli katkı sağlayabilir. Göçmenlerin sosyo-kültürel uyumuna katkı sunmasına yönelik iletişim araçlarıyla sunulacak kendi dillerinde içerikler üretilebilir. Üretilen içeriklere kardeşlik, ortak geçmiş ve gelecek, ümmet bilinci gibi konular eklenerek sosyo-kültürel uyuma katkı sağlanabilir. Camiler, Kur’an Kursları, dijital mecralar ve STK imkanlarıyla göçmenlere yönelik yaygın din eğitimi faaliyetleri yaygınlaştırılarak bu ihtiyaçları giderilebilir. Göçmen öğrencilerin öğrenim gördüğü okullarda ortak tarih ve kültür konularında içerikler üretilerek Türk ve göçmen öğrencilere sunulabilir. Örgün eğitimin her kademesinde ve yaygın eğitim araçlarıyla İslam’ın ilk dönemlerinde, özellikle “Hicret”le Müslümanların uygulamış olduğu örneklikleri müfredata eklenebilir.

Kaynakça

- Acar, Mustafa - Demir, Ömer. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınları, 2005.
- Adıgüzel, Yusuf. *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel, 2016.
- Adıgüzel, Yusuf. *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel, 2016.
- Akyürek, Süleyman (ed.). *Eğitime Giriş*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2020.
- Altıntaş, Muhammed Esat. "DKAB Öğretmenlerine Göre Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştıkları Sorunlar (Nitel Bir Araştırma)". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/2 (31 Aralık 2018), 469-499. <https://doi.org/10.33420/marife.460366>
- Balcıoğlu, İbrahim. *Sosyal ve Psikolojik Açından Göç*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları, 2007.
- Baltacı, Ali vd. "Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Din Eğitimi Sorunları: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Üzerine Nitel Bir Araştırma". *darulfunun ilahiyat* 30/2 (31 Aralık 2019), 383-405.
- Berk, Fatih Mehmet. "Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Göçleri". *OANNES - Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/2 (21 Eylül 2020), 115-134.
- Borjas, George J. *American Economic Association*. "The Economics of Immigration" 32/4 (1994), 1667-1717.
- Bozkurt, Güvenç. "Göç Olgusu ve Türk Toplumunu". *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*.
- Büyükhan, Mithat. *Zorunlu Eğitim Çağındaki Suriyeli Çocukların Eğitime Erişimi Önündeki Engeller: Ankara İli Örneği*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Canatan, Kadir. *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Castles, Stephen - Miller, Mark J. *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Çağlar, Türken. "Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve". *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi* 5/8 (21 Haziran 2018), 26-49.
- Çetin, İhsan. "Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal ve Kültürel Entegrasyonu". *Sosyoloji Dergisi* 34 (01 Haziran 2016), 197-222.
- Çiçekli, Bülent. (ed.). *Göç Terimleri Sözlüğü*. çev. Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri. İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü, 2009.
- Delice, Murat - Yaşar, Murat. "Göç ve Şiddet Suçları İlişkinin İncelenmesi". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 44 (01 Eylül 2014), 0-0.
- Demir, Rıdvan - Okşar, Yusuf. "Suriyeli Öğrencilerin Din Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar: Kilis İli Örneği". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 18/1 (30 Haziran 2018), 285-312. <https://doi.org/10.30627/cuilah.440686>
- Demir, Rıdvan. "İman Hatip Lisesinde Öğrenim Gören Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Sorunları: Kilis Örneği". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/44 (23 Ekim 2019), 280-306.
- Ekici, Süleyman - Tuncel, Gökhan. "Göç ve İnsan". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (04 Ocak 2016), 9-22. <https://doi.org/10.20493/bt.71783>
- Ereş, Figen. "Türkiye'de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/2 (01 Aralık 2015), 17-30.
- Ergün, Naif. "Mülteci Çocukların Sosyal Uyumunda Okulda Kurulan Olumlu Temasın Rolü". Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, 2021.
- Ersoy, Melih. *Göç ve Kentsel Bütünleşme*. Ankara: Türkiye Geliştirme Araştırmaları Vakfı, 1985.
- Eryücel, Sema. "Yaşam Olayları Ve Olumlu Dini Başa Çıkma". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/23 (26 Ekim 2013), 251-271.
- Gencer, Tahir Emre. "Göç ve Eğitim İlişkisi Üzerine bir Değerlendirme: Suriyeli Çocukların Eğitim Gereksinimi ve Okullaşma Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/54 (2017).
- Güçlü, Sevinç (ed.). *Kurumlara Sosyolojik Bakış*. İstanbul: Kitabevi, 2015.
- Güçlüten, Çağrı - Cereci, Sedat. "Uluslararası Göç Temelinde Göçmen ve Suç İlişkisi". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/47 (28 Nisan 2021), 22-35.
- Gürer, Banu. "Din Eğitimi Politikaları Açısından Batı'da Yaşayan Türklerin Dini Çoğulculuk Algısı". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (26 Mayıs 2014), 191-216. <https://doi.org/10.15370/muifd.89086>
- Gürsoy, Mahmut. *Göç ve Kentleşme Bağlamında Suç*. Ankara: Gece Akademi, 2019.
- H. Karpat, Kemal. *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- İşık, Ömer Faruk. *Sosyal Uyum ve Din: Gaziantep'teki Suriyeli Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- İnce, Celal. "Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme". *OPUS International Journal of Society Researches* 11/18 (30 Haziran 2019), 2579-2615. <https://doi.org/10.26466/opus.546737>
- Karataş, Kasım vd. *Göç Travması*. Ankara: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ts.

- Lay, M. G.. *Ways of the Word: A History of the World's Roads and of the Vehicles That Used Them*. New Jersey: Rutgers University Press, 1992.
- Momin, Abdurrahman. "Çoğulculuk ve Çokkültürcülük: İslami Bir Bakış Açısı". çev. Birsen Banu Okutan, Ali Coşkun. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38/2010/1 (ts.), 203-230.
- Ortaylı, İlber. "8-11 Aralık 2005 Uluslar arası Göç Sempozyumu Bildirileri". *Genel Göç Olgusu*. 19-22, 2006.
- Özer, Yeşer Yeşim vd. "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 37 (2016), 34-42.
- Özgüler, Verda Canbey. "Göç Ve Uyum Politikaları". *GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics* 1/1 (25 Temmuz 2018), 1-10.
- Özkalp, Enver. *Sosyolojiye Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1995.
- Pusch, Barbara. *Türkiye'ye Uluslararası Göç*. ed. Tomas Wilkozewski. çev. Mutlu Çomak Özbatur. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.
- Sandal, Ersin Kaya vd. "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (2016), 461-483.
- Sencer, Yaşar. *Türkiye'de Kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Sönmez, Veysel (ed.). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2019.
- Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. thk. Oytun Orhan - Sabiha Senyücel Gündoğar. Ankara: ORSAM-TESEV, 2015.
- Tekin, Hasan Hüseyin. "Uluslararası Literatürde Göç ve Suç İlişkisi". *SDE Akademi Dergisi* 1/2 (31 Mayıs 2021), 12-40.
- Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985.
- Tosun, Aybıçe vd. "Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları, Eğitim ve Din Eğitiminden Beklentileri: Eskişehir Örneği". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/1 (01 Haziran 2018), 107-133. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.457087>
- Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi, 10. Basım, 2020.
- Uğur Göksel, Gülay. *Göçmen Entegrasyonu ve Tanıma Teorisi*. çev. Müge Kızıltuğ. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Yalçın, Meral Gezici. *Göç Psikolojisi*. Ankara: Pharmakon, 2017.
- Yılmaz, Hüseyin. *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*. İstanbul: Dem Yayınları, 2019.
- Yüksel, Esra Altıntaş - Gelişli, Yücel. "İç Göçün Yaşandığı Bölgelerdeki İlköğretim Okullarında Karşılaşılan Disiplin Sorunları (Esenyurt Örneği)". *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi* 3/6 (01 Haziran 2015), 1-18.